

Suid-Afrika in die jaar 2000: Watter morele leiding kan die NG Kerk gee?

D E de Villiers
(Universiteit van Pretoria)

ABSTRACT

South Africa in the year 2000: What moral guidance can the Dutch Reformed Church provide?

An attempt is made in the article to answer the question: What moral guidance can the Dutch Reformed Church (DRC) provide in the present South African society? Attention is given, first of all, to the room left for the DRC to provide such guidance in the new South Africa. The suitable nature and range of this moral guidance are discussed. Recommendations are also made about the style of the moral guidance and a suitable strategy for motivating the members of the DRC to fulfil their moral responsibility in society.

1 INLEIDING

Dit is tog merkwaardig hoe die verloop van tyd 'n mens se perspektief op sake kan verander! Twintig jaar gelede sou dit doodnatuurlik gewees het om die vraag aan die orde te stel: "Watter morele leiding kan die NG Kerk in die Suid-Afrikaanse samelewing gee?" Vandag kom hierdie vraag egter geensins vanselfsprekend voor nie. Ander vrae lyk eerder vanselfsprekend; vrae soos: "Behoort, kan en wil die NG Kerk morele leiding in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing gee?"

Eerstens is dit geensins so duidelik dat die NG Kerk in die huidige samelewing morele leiding **behoort** te gee nie. Deur die sterk morele leiding wat die NG Kerk aan die regering oor apartheid gegee het, het hy reeds eenmaal sy vingers kwaai verbrand. Sal dit in die lig van dié dure les wys wees om opnuut 'n poging tot morele leiding in die samelewing te loods? In die lig van die geskiedenis sal die maghebbers van vandag in elk geval skeef opkyk as die NG Kerk alte kontant met sy morele raad aan hulle is.

Boonop is dit glad nie so duidelik dat die NG Kerk morele leiding in die samelewing **kan** gee nie. Die NG Kerk is sy groot openbare invloed kwyt. Hy het nie meer 'n direkte lyn tot 'n goedgesinde regering nie. Hy het nie meer die toegang tot die media, die skole en die universiteite wat hy vroeër gehad het nie. Daarby handhaaf die huidige grondwet in elk geval 'n groter afstand tussen godsdienslike instellings en die staat. Instellings in die openbare sektor is nie veronderstel om

hul optrede op die raad van een bepaalde kerk of selfs een bepaalde godsdiens te baseer nie.

En dan die eintlike probleem: dit is glad nie so duidelik dat die NG Kerk morele leiding in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing wil gee nie. Die NG Kerk as instelling weerspieël tot 'n groot mate die houding van sy lidmate. 'n Groot deel van dié lidmate voel negatief oor wat in die samelewing gebeur. Die verlies aan politieke mag het hulle gelaat met 'n gevoel van magteloosheid. Hulle voel veronreg deur maatreëls soos regstellende aksie en grondhervorming. En hulle voel bedreig deur die hoë vlak van geweldsmisdaad in Suid-Afrika. Vir hulle lyk enige poging om konstruktief morele leiding in die samelewing te gee, volkome sinloos, en selfs polities verdag. Wat hulle eerder van die NG Kerk verwag, is om aan hulle dié soort geestelike beleving te bied wat hulle kan help om die onaangename en onaantoonbare samelewing daarbuite te vergeet (vgl De Villiers 1999:22-23).

As 'n mens egter mooi daaroor nadink, staan dié drie vrae eensins teenoor die vraag "Watter morele leiding kan die NG Kerk in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing gee?" nie. Die antwoorde op die drie vrae kwalifiseer eerder in 'n belangrike mate die antwoord wat op laasgenoemde vraag gegee moet word. Slaag ons daarin om antwoorde te kry op die drie vrae "Behoort, kan en wil die NG Kerk morele leiding in die samelewing gee?", het ons reeds 'n hele ent gevorder in die beantwoording van die vraag oor watter morele leiding gegee kan word.

Aangesien dit die geval is, gaan ek probeer om die vraag "Watter morele leiding kan die NG Kerk gee?" te beantwoord deur eerstens onder die opskrif **Speelruimte vir morele leiding** 'n antwoord te kry op die vraag of die NG Kerk morele leiding in die SA samelewing kan gee en tweedens onder die opskrifte **Reikwykte van die morele leiding** en **Styl van die morele leiding**, die vraag te beantwoord of die NG Kerk wel hierdie morele leiding behoort te gee. Ten slotte sal kortliks aandag gegee word aan 'n **Strategie om morele leiding te aktiveer** waar die vraag of die wil om morele leiding te gee aanwesig is, aan die orde sal kom.

2 SPEELRUIMTE VIR MORELE LEIDING

"Kan die NG Kerk nog morele leiding in die Suid-Afrikaanse samelewing gee?" Die beantwoording van hierdie vraag is nie so eenvoudig nie. Een manier om die vraag te beantwoord, is om die ruimte wat die grondwet vir morele leiding in die samelewing deur kerke soos die NG Kerk laat, vas te stel. Alhoewel dit ongetwyfeld so is dat die huidige liberale grondwet 'n groter afstand tussen die staat en godsdienstige

instellinge plaas, en enige bevoorregting van 'n bepaalde kerk of selfs 'n bepaalde godsdiens deur die staat verbied, sluit dit nie alle moontlikhede vir kerke om in die openbare sfeer op te tree en 'n morele invloed uit te oefen, volledig uit nie. Artikel 15(2) van die Handves van Regte (hoofstuk 2 van *Die Grondwet*) bepaal byvoorbeeld: "Godsdiensoefening kan by staats- of staatondersteunde instellings geskied, mits (a) daardie beoefening reëls nakom wat deur die tersaaklike openbare gesag gemaak is; (b) dit op 'n billike grondslag sal geskied; en (c) bywoning daarvan vry en vrywillig is". Hierdie artikel het die ruimte geskep vir 'n amptelike komitee van die Departement Onderwys wat godsdiensonderrig in skole ondersoek het, om onderrig in die godsdiens van die ouer se keuse as een van die opsies aan te beveel.

Vir die ruimte wat die grondwet vir verteenwoordigers van kerke laat om via godsdiensonderrig in die skole en godsdiensbeoefening in ander staatsinstellinge (byvoorbeeld die kapelaansdienste in die weermag en polisie) in die openbare sfeer morele invloed uit te oefen, behoort ons natuurlik baie dankbaar te wees. Die grondwet van die VSA laat nie sulke godsdiensbeoefening in staatsinstellings toe nie. Dit bly egter 'n beperkte morele invloed wat in die praktyk in slegs bepaalde staatsinstellinge uitgeoefen word.

Is daar enige kans dat die NG Kerk ook morele invloed kan uitoefen op regeringsbeleid en wetgewing met morele implikasies? Die kans om 'n direkte invloed uit te oefen, is ongetwyfeld heel gering. Tog is die moontlikheid om invloed uit te oefen nie volledig uitgesluit nie. Wetgewing, veral dié wat betrekking het op openbare sedelikheid, word sterk beïnvloed deur die morele konsensus wat daar in 'n samelewing heers. As die meerderheid Suid-Afrikaners om morele redes sterk voel oor die wysiging van bestaande wette of die invoering van nuwe wetgewing, kan die politici dit moeilik ignoreer. Alhoewel geen kerk kan verwag dat politici sy morele standpunt as vertrekpunt sal aanvaar nie, kan so 'n kerk deur aktiewe deelname aan openbare debatte oor morele aangeleenthede wel 'n swaai in die openbare mening teweegbring en so - op 'n indirekte manier - ook regeringsbeleid en wetgewing beïnvloed.

Die kans om 'n sterk invloed op die openbare mening uit te oefen, is natuurlik veel beter as 'n kerk nie die enigste stem roepende in die woestyn is nie, maar bereid is om eers oorleg te pleeg met ander kerke en te kyk of hulle nie uit een mond openbare getuienis kan lewer nie. In die huidige Suid-Afrikaanse samelewing het ekumeniese samewerking 'n voorvereiste vir effektiewe openbare getuienis geword (vgl De Villiers & Smit 1995:53-54; De Villiers 1999:36).

Wat geld vir kerke se openbare getuienis oor die politiek, geld ook vir hul openbare getuienis oor ander lewensterreine soos die ekonomie, wetenskap en kultuur. Net soos die politiek het hierdie lewensterreine hulle sedert die Verligting al meer losgemaak van die invloed van die kerk en die godsdiens. Hierdie sekularisasie is 'n direkte uitvloeiing van 'n proses van modernisering waarin toenemend gepoog is om probleme wat op dié terreine opduik uitsluitlik met behulp van die rede op te los¹. Dit het in sommige kringe tot die oortuiging gelei dat elkeen van die verskillende lewensterreine onafhanklik, volgens 'n eie stel wetmatighede, funksioneer en daarom ook nie aan morele reëls onderworpe is nie². Veral voorstanders van die vryemarke ekonomie - wat as gevolg van die ineenstorting van die sosialisme en globalisering nou in 'n feitlik onaanvegbare posisie is - is geneig om enige morele kritiek teen die stelsel en die uitwerking daarvan as ontoepaslik af te maak.

Dit is iets wat kerke nie kan en mag aanvaar nie, omdat geen lewensterrein van morele beoordeling gevrywaar is nie. Aangesien die weerstand teen morele beoordeling by ekonome en sakelui so groot is, sal kerke hul huiswerk egter baie goed moet doen as hulle enigsins wil hê dat hul openbare getuienis in die ekonomie gehoor word. Weereens is so dat hulle met veel groter kundigheid en met 'n veel groter openbare impak hul stem kan laat hoor, as hulle hul kragte ekumenies saamsnoer en uit een mond kan praat.

Daar is egter nog 'n manier waarop kerke 'n invloed op die openbare lewe kan uitoefen. Veel meer as deur openbare getuienis kan kerke deur middel van die getuienis van hul lidmate wat op al die genoemde lewensterreine werksaam is, 'n morele invloed uitoefen. Die voorwaarde is egter dat lidmate vir hierdie getuienis in hul werkplekke toegerus word. Die kerke kan nie verwag dat lidmate dié getuienis spontaan sal lewer nie. Hulle word in hul werkplekke voortdurend blootgestel aan 'n sterk afwerende houding teen morele beoordeling wat gerasionaliseer word met 'n hele stel oënskynlik redelike argumente. Lidmate sal nie net self oortuig moet word van die noodsaak van morele beoordeling van dit wat in die werkplek gebeur nie. Hulle moet

---

¹ J A van der Ven bied 'n indringende bespreking van modernisering as konteks van die kerk in moderne samelewings in *Ecclesiology in context*, 18-31.

² Vergelyk die opmerking van L S Mudge: "...the West has derived a capacity to develop many specialized fields of expertise and activity. These become global communities of practice, which quickly become independent value-worlds with their own rules, methods, procedures, and goals. Such global systems of human activity move forward without serious concern for human consequences that lie outside their operational frames of reference" (1998:54).

ook toegerus word met die vaardigheid om sulke morele beoordeling te kan doen en te kan verantwoord (vgl De Villiers 1999:32-35).

Wat tot dusver van kerke in die algemeen gesê is, geld ook vir die NG Kerk in die besonder. Die NG Kerk het egter 'n paar ekstra probleme as dit by openbare getuienis kom. Die vernaamste is die probleem van geloofwaardigheid. Ongetwyfeld is daar die afgelope aantal jare reeds baie deur die verskillende sinodes en ook gemeentes gedoen om die geloofwaardigheid van die NG Kerk in die breë samelewing te versterk. President Nelson Mandela en aartsbiskop Desmond Tutu het met hul besoeke tydens NG Kerkbyeenkomste ook daartoe 'n bydrae gelewer. Dit wat in die jare wat voorlê deur die NG Kerk gesê en gedoen sal word, sal bepalend wees vir die geloofwaardigheid en ook invloed van sy openbare getuienis. Die styl van dit wat hy sê en doen - waaraan ons nog aandag sal gee - is net so bepalend.

Van deurslaggewende belang is egter sy ekumeniese betrokkenheid. Van 'n sterker ekumeniese betrokkenheid sal slegs iets tereg kom as hy bereid is om meer onbevange in te skakel by die inisiatiewe tot openbare getuienis van ander kerke en ekumeniese liggame as wat dit in die verlede die geval was. Dit is egter alleen via vereniging met die ander kerke van die NG familie, maar veral met die VGKSA, dat die NG Kerk volledig ekumenies sal kan inskakel. Daadwerklike vereniging met die VGKSA bly die een groot toets vir die geloofwaardigheid van die NG Kerk wat die meeste kerke steeds aanlê. Dit is ook die een groot voorwaarde vir effektiewe openbare getuienis deur die NG Kerk in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing (vgl De Villiers 1995:568).

3 REIKWYDTE VAN DIE MORELE LEIDING

“Behoort die NG Kerk morele leiding in die samelewing te gee?” Die argument dat die NG Kerk hom lief in die huidige Suid-Afrika van morele leiding behoort te weerhou, omdat hy reeds eenmaal sy vingers met morele leiding oor apartheid verbrand het, is nie deurslaggewend nie. Die een groot fout wat die NG Kerk gemaak het, maak nie alle ander pogings tot morele leiding in die verlede ongeldig nie. Dit onthef die NG Kerk ook nie van sy verantwoordelikheid tot morele leiding in die hede nie. Dit beteken egter wel dat die NG Kerk in die toekoms moet seker maak dat die morele standpunte wat hy oor politieke en ekonomiese kwessies inneem, ook deur mense uit ander kerke en bevolkingsgroepe as moreel aanvaarbaar erken kan word³.

---

³ Die Duitse etikus H E Tödt wys daarop dat in baie situasies nie slegs 'n bepaalde individu nie, maar 'n groep mense deur 'n probleem geraak word. “Die gemein-same Einsicht in die Verhaltensweisen, die angesichts dieses Problems in dieser

Benader ons die saak vanuit 'n teologiese gesigspunt, kan kwalik ontken word dat die kerk morele getuienis behoort te lewer. Ons kan die ou Gereformeerde onderskeiding tussen die koninklike, priesterlike en profetiese take van die kerk benut om die vlakke waarop die kerk morele getuienis behoort te lewer, te onderskei. Eerstens behoort die gelowiges persoonlik, maar ook in hul kerklike verhoudinge, 'n toonbeeld te wees van die oorwinning oor sonde. Die morele suiwerheid van hul lewens en die eensgesindheid in hul onderlinge verhoudinge behoort 'n sterk appél uit te oefen op diegene wat nog ongelowig is. Tweedens moet hulle getuienis lewer deur die liefdesdiens wat hulle teenoor mekaar en, in die besonder, diegene wat in nood verkeer, verrig. Derdens moet hulle nie net die evangelie van die verlossing in Christus nie, maar ook die morele wil van God vir die menslike lewe, verkondig.

Oor wat sopas gesê is, sal min teoloë verskil. Waaroor teoloë egter wel verskil, is die reikwydte van die morele getuienis van die kerk. 'n Invloedryke teoloog soos Stanley Hauerwas, byvoorbeeld, onderspeel die belang van die profetiese getuienis van die kerk in die breë samelewing. Na sy mening is dit bykans onmoontlik vir 'n kerk om in 'n liberale samelewing soos die VSA te stry vir byvoorbeeld sosiale geregtigheid sonder om die liberale opvatting van geregtigheid as uitgangspunt te neem. So bevorder die kerk, onbedoeld, nie die saak van Christus nie, maar die saak van die politieke liberalisme (Hauerwas 1991:45-68). In plaas van om te probeer om die samelewing te verander deur allerlei sosiaal etiese uitsprake te maak, moet die kerk eerder die voorbeeld stel van hoe 'n ware gemeenskap daar uitsien.

“The task of the church [is] to pioneer those institutions and practices that the wider society has not learned as forms of justice... The church, therefore, must act as a **paradigmatic community** in the hope of providing some indication of what the world can be, but is not.... **The church does not have, but rather is a social ethic.** That is, she is a social ethic inasmuch as she functions as a **criteriological institution** - that is, an institution that has learned to embody the form of truth that is charity as revealed in the person and work of Christ” (Hauerwas 1977:142-143).

Situation zu verantworten wären, erlaubt und gebietet es, das sittliche Urteil als ein gemeinsames zu erarbeiten und zu vertreten” (1988:40).

Ons behoort besondere waardering te hê vir die werk wat Hauerwas en ander teoloë - ook plaaslike teoloë⁴ - wat hom nagevolg het, verrig het. Hulle het ons oë geopen vir die sterk morele vormingskrag van gewone kerklike praktyke soos die prediking, sakramente, gebed, kategeese, Bybelstudie en barmhartigheidsdiens. Deur hierdie kerklike praktyke word Christelike deugde gevorm wat gelowiges ook kan help om op ander lewensterreine moreel reg op te tree⁵. Tog kan 'n mens vra of Hauerwas en sy navolgers se standpunt nie gekenmerk word deur 'n sekere oorskating van die kerk as moreel vormende en paradigmadiese gemeenskap nie.

Vireers is dit nie vanselfsprekend dat die kerk lidmate op die regte wyse vorm nie. Die vorming van die kerk kan ook **wanvorming** wees (vgl Smit 1997:272-274; Mudge 1998:91-92). Dit kan gebeur as skewe teologiese aksente gelê word, as byvoorbeeld menslike seksualiteit en liggaamlikheid negatief gewaardeer word as gevolg van 'n oordrewe piëtistiese ingesteldheid. Dit kan ook gebeur as negatiewe waardes soos rassevooroordeel of materialisme onkrities uit die samelewing oorgeneem word, en as Christelik gelegitimeer word. Tweedens is dit nie vanselfsprekend dat ander instellinge in die samelewing so aangespreek voel deur die morele voorbeeld van die kerk dat hulle sy voorbeeld entoesiasties navolg nie. Ons het reeds daarop gewys dat veral moderne ekonomiese instellinge hulle sterk verweer teen die toepassing van morele waardes op hul aktiwiteite. Dit is egter wel waar dat as die kerk as gemeenskap 'n morele voorbeeld stel, dit besondere geloofwaardigheid aan sy morele boodskap in die openbaar verleen. Derdens is dit selfs nie vanselfsprekend dat lidmate wat deur die kerk moreel gevorm is en oor Christelike deugde beskik, in staat sal wees of selfs bereid sal wees om dié deugde ook in die samelewing, in hul werkplek, in die ekonomie en die politiek uit te leef nie. Baie lidmate leef 'n soort tweerykeleer prakties uit, deurdat hulle 'n skerp skeiding maak tussen hul kerklike en persoonlike lewe waar Christelike waardes geld en hul openbare lewe waar heeltemal ander spelreëls geld.

Ek is daarvan oortuig dat die tekortkominge van Hauerwas se projek slegs oorkom kan word as ons weer opnuut die omvattende aard van die koninkryk van God en van die kerk se sending in die wêreld ernstig neem. God se vredesryk het nie net betrekking op persoonlike

---

⁴ Teoloë in Suid-Afrika wat, soos Hauerwas, 'n sterk pleidooi vir 'n deugde-etiek gevoer het, is N Richardson (1994), R Vosloo (1994) en D J Smit (1997).

⁵ Vergelyk die opmerking van L S Mudge: "If the community of faith is the primary source of moral consciousness, then everything about that community's life, not just specific commandments or ethical reflection as such, contributes to that end" (1998:43).

en kerklike verhoudinge nie, maar op alle verhoudinge waarin mense staan: op onder andere politieke en ekonomiese verhoudinge en hul verhouding tot die natuur. Dit is deel van die kerk se sendingtaak om in die lig van God se Woord morele riglyne vir hierdie verhoudinge op te stel en dit ook te verkondig. Soms sal dit nodig wees om in die openbaar profetiese kritiek teen bepaalde praktyke en tendense in die openbare lewe te lewer. Dit is ook deel van die kerk se sendingtaak om nie net die materiële nood van lidmate nie, maar ook - sonder aansien van persoon - van die swakstes in die samelewing te lenig. En dit is ook deel van sy sendingtaak om lidmate toe te rus om in die politiek, die sakewêreld, die kunstwêreld en die kultuurlewe weerstand te bied teen versoekinge en modelle te wees van morele onkreukbaarheid.

Wat is die implikasies hiervan vir die morele leiding wat die NG Kerk ten aansien van die samelewing behoort te gee? Drie van die grootste probleme in ons samelewing is die gebrekkige versoening tussen groepe, die grootskaalse armoede en die ernstige morele krisis. Die NG Kerk kan in eie geledere wel heelwat aan die probleme doen. Deur rassevoordeel by lidmate te bestry en in sy eie strukture rasse- en geslagsgelykheid te bevorder, kan die NG Kerk 'n bydrae tot versoening in die samelewing lewer. Vanweë die verlede sal dié bydrae nog groter wees as hy daarin kan slaag om alle struikelblokke in die pad na kerkvereniging met die VGKSA uit die weg te ruim. Kerklike barmhartigheidsdienste lewer reeds 'n groot bydrae om armoede onder lidmate te bestry. En deur die spontane vorming van morele deugde deur gemeentelike aktiwiteite lewer die NG Kerk reeds 'n bydrae tot die bestryding van die morele krisis in ons samelewing. Sonder gesonde deugdevorming in gesinne, skole en godsdienstige instellings, is 'n moreel gesonde openbare lewe in elk geval nie moontlik nie.

Die NG Kerk kan nie daarmee volstaan nie. Saam met ander kerke sal hy ook openbare aksies moet loods om in die samelewing versoening te bevorder en armoede en die morele krisis te bestry. In die verslag van die "Ad hoc kommissie oor armoede, morele genesing en versoening" van die Algemene Sinode van die NG Kerk word 'n hele aantal voorstelle in dié verband gemaak wat hopelik met ywer opgevolg sal word. Amper nog meer belangrik is egter die toerusting van lidmate om morele leiding in die samelewing te gee. Dit is hulle wat die morele riglyne wat die kerk en etici vir die openbare lewe formuleer in die politiek, sakewêreld, kuns- en kultuurlewe moet indra, dit daar moet vertaal en toepas en oortuigingswerk onder hul kollegas moet doen. Dit is hulle wat geleenthede op dié lewensterreine kan raaksien en benut om die lewenskwaliteit van die werklooses, armes en gestremdes te verbeter. En dit is hulle wat op dié terreine 'n voorbeeld kan stel van hoedat morele waardes eerbiedig kan word sonder dat dit

polities of ekonomies nadelig is. Die geleentheid wat lidmate het om morele leiding in die samelewing te gee, is soveel groter as die geleentheid wat die NG Kerk as 'n instelling het. Die toerusting van lidmate om dié morele leiding te gee, behoort dus 'n prioriteit vir die NG Kerk te wees.

4 DIE STYL VAN DIE MORELE LEIDING

“Behoort die NG Kerk morele leiding ten aansien van die samelewing te gee?” Dié vraag het nie net betrekking op die inhoud van die morele leiding waaraan sopas aandag gegee is nie. Dit het ook betrekking op die styl van die leiding. Die styl van 'n kerk se morele leiding speel meestal net so 'n groot rol - soms selfs 'n groter rol - as die inhoud van dié leiding in mense se oordeel oor sulke morele leiding.

Ten aansien van die styl van morele leiding worstel die kerk nog steeds met drie versoekinge wat in die geskiedenis 'n rol gespeel het: die manipulasie-, die teokratiese en die outoritêre versoekinge. Die manipulasieversoeking bestaan daarin om die een of ander vorm van dwang of druk toe te pas om die boodskap van die kerk aanvaar te kry. Die neiging om toe te gee aan dié versoeking is veral sterk as 'n mens redeneer dat 'n bietjie aardse ongerief nie opweeg teen die beërwing van die skat van die ewige lewe in die hiernamaals nie. Die inkwisisie het geleer waartoe toegewing aan dié versoeking kan lei (vgl Cotham 1979:10; Stott 1990:46-48). Vandag is dit egter nog steeds 'n subtiele versoeking waarvoor predikante te staan kom as hulle mense probeer oortuig om die boodskap van die verlossing in Christus te aanvaar of om hul immorele gedrag te laat vaar.

Die teokratiese versoeking bestaan daarin om van die regering te verwag om die morele wil van God tot uitgangspunt van sy beleid en wetgewing te maak (vgl De Kruiff 1994:10-12). Die redenasie wat daaragter lê, is gewoonlik:

Die Drieënige God is die enigste ware en almagtige God. Alle wêreldlike owerhede is aan Hom onderworpe. Dit is daarom hul plig om toe te sien dat die wette wat die samelewing reël in ooreenstemming met die wet van God is. Hulle moenie wetlik voorsiening maak vir die gebruike en moraal van groepe wat nie die ware God aanbid nie.

In moderne liberale demokrasieë is dit glad nie moontlik om die teokratiese model toe te pas nie. Dit verhoed egter nie dat kerklike verteenwoordigers soms toegee aan die versoeking om by 'n demokraties verkose regering daarop aan te dring om wetgewing op God se wet te baseer nie.

Die outoritêre versoeking - wat nou met die vorige saamhang - bestaan daarin om as kerklike verteenwoordigers aan mense binne en buite die kerk voor te skryf wat moreel reg is. 'n Mens sou verwag dat dié versoeking in Protestantse kringe, wat die onfeilbaarheid van die pouslike leergesag verwerp, nie 'n groot rol sou speel nie. Tog het die groot invloed van die herderkuddemodel en die neiging tot 'n fundamentalistiese interpretasie van die Skrif, daartoe gelei dat ook in die NG Kerk die predikant se interpretasie van wat die wet van God is, dikwels wet was. Alhoewel ook ons as Gereformeerdes vandag veel meer bewus is van die kulturele bepaaldheid van die morele riglyne van die Bybel, en die invloed van die liggaam- van-Christus-model in ons kerk groter is, is die outoritêre versoeking nog springlewendig - al is dit waarskynlik meer so by lidmate wat kla oor die gebrek aan sterk morele leiding deur predikante.

Een van die uitdagings waarvoor ons kerk staan as dit om morele leiding gaan, is om veilig deur te stuur tussen die Scylla van die drie versoekinge uit die kerklike verlede en die Charybdis van 'n bepaalde post-modernistiese afwysing van enige morele leiding. Die vrees vir dwang en manipulasie is in sommige post-modernistiese kringe so sterk dat hulle enige morele leiding, selfs enige poging om iemand van jou morele standpunt te oortuig en kritiek te lewer teen haar standpunt, afwys. So 'n standpunt lyk my nie net in stryd met die verantwoordelikheid van die kerk tot morele getuienis nie, maar ook in stryd met die steeds groeiende behoefte aan morele leiding in 'n snel veranderende wêreld waarin die morele probleme, veral as gevolg van die invloed van die wetenskap en tegnologie, steeds meer en steeds ingewikkelder word.

Hoe kan ons die Scylla van oordrewe morele leiding én die Charybdis van geen morele leiding vermy? Beide kan na my mening vermy word as die kerk wel morele leiding gee, maar sy morele leiding, in die samelewing en aan lidmate, in plaas van manipulerend eerder **oortuigend**, in plaas van oorheersend eerder **tegemoetkomend** en **verdraagsaam** en in plaas van voorskriftlik eerder **ondersteunend** en **bemagtigend** is.

Om oortuigende eerder as manipulerende morele leiding te gee beteken om met entoesiasme en met goeie argumente mense van jou standpunt te probeer oortuig, maar steeds aan diegene aan wie die leiding gegee word die vryheid te laat om self keuses te maak en self verantwoordelikheid te neem vir hulle keuses. Om tegemoetkomend en verdraagsaam in plaas van oorheersend op te tree, beteken nie om die standpunt van die kerk aan te pas by die meerderheidstandpunt nie. Die kerk behoort eerder die raad van Jeffrey Stout te volg en nie te skroom om sy eie unieke voorstelle vir die oplossing van morele probleme te

maak nie (Stout 1988:182-183). Alleen so sal hy 'n eie stem in openbare debatte oor morele kwessies behou. Om tegemoetkomend te wees beteken egter wel dat die kerk bereid sal wees om sy voorstelle te ondersteun met argumente wat ook deur nie-Christene verstaan en aanvaar kan word (vgl De Villiers & Smit 1995:49,54). En om verdraagsaam te wees, beteken om te aanvaar dat groepe en individue met ander morele oortuigings as my eie kerk ook die reg op vryheid van mening en van uitdrukking het en daarom 'n invloed op die openbare mening en op wetgewing kan uitoefen.

Om ondersteunende en bemagtigende eerder as voorskriftelike leiding te gee, beteken eerstens om nie te pretendeer dat die morele standpunte van die kerk finale en onfeilbare antwoorde op morele probleme bied nie. As Gereformeerdes aanvaar ons dat die Bybel die Woord van God is. Dit beteken egter nie dat die Bybel aan ons on dubbelsinnige antwoorde bied op al die hedendaagse morele probleme nie. Noukeurige eksegetiese het byvoorbeeld uitgewys dat teksgedeeltes wat met die eerste oogopslag duidelik leiding bied oor homoseksualiteit, in werklikheid nie handel oor konstitusionele homoseksualiteit waaroor die etiese debat vandag eintlik gaan nie. 'n Hele reeks van etiese probleme waarmee ons vandag gekonfronteer word, word geensins in die Bybel aan die orde gestel nie, omdat dit etiese probleme is wat eers in ons tyd, as gevolg van wetenskaplike en tegnologiese ontwikkelinge, na vore getree het. Dit beteken nie dat die Bybel aan ons geen morele leiding gee nie. Hierdie leiding geskied egter meestal indirek, via die interpretasie van beide die Bybel en die situasie en via die vernuwing van ons denke wat deur die verkondiging van die evangelie en die wet en die deelname aan die sakramente in die gemeenskap van die gelowige plaasvind (vgl 1 Kor 1:22). Die blootstelling aan die boodskap van die Bybel en die deelname aan die sakramente skep 'n situasie waarin die morele verbeelding van gelowiges gestimuleer en soms ingrypend vernuwe word en oplossings vir hedendaagse morele probleme gevind word wat anders is as dié wat byvoorbeeld alleen op koste-effektiwiteit gebaseer is (vgl Mudge 1998:80-83). Hierdie Bybels geïnspireerde morele oplossings kan egter nooit as finale antwoorde op hedendaagse morele probleme aangebied word nie. Hulle bly in beginsel korrigeerbaar.

Om ondersteunende en bemagtigende morele leiding te gee, beteken tweedens om dié soort morele leiding aan mense te gee wat hulle toerus en in staat stel om self verantwoorde morele standpunte op die verskillende lewensterreine in te neem. In plaas van om aan lidmate pasklaar antwoorde op al die hedendaagse morele probleme te probeer gee, behoort aan hulle eerder die vaardighede geleer en die geleenthede gebied te word om self tot 'n verantwoorde standpunt te kom. Hulle

behoort te leer wat die stappe is waardeur 'n mens moet gaan om tot verantwoorde morele oordeelsvorming te kom⁶ en wat verantwoorde Skrifgebruik in die etiek behels (vgl Birch & Rasmussen 1989:159-188). Hulle behoort blootgestel te word aan relevante inligting en die argumente wat aangevoer word om uiteenlopende etiese standpunte oor 'n bepaalde kwessie te ondersteun. Om dié vaardighede te kan toepas, moet geleenthede geskep word waar lidmate aktuele morele kwessies indringend kan bespreek. Besondere aandag behoort aan die bespreking van lidmate se morele verantwoordelikheid in die werkplek gegee te word.

Die morele leiding wat so pas geskets is, kan as **diensbaar** getipeer word. Dit is diensbaar aan lidmate deurdát dit hulle toerus om hul eie morele verantwoordelikheid in hul persoonlike verhoudinge, in die kerk en in die samelewing na te kom. Dit is egter ook diensbaar aan die samelewing omdat dit nie gaan om die vestiging van die morele baasskap van die kerk in die samelewing nie, maar om die morele genesing van die samelewing. Dit is hierdie diensbare morele leierskap wat die NG Kerk, na my mening, in die huidige Suid-Afrika behoort te openbaar.

5 'N STRATEGIE OM MORELE LEIDING TE AKTIVEER

Dit sal natuurlik weinig help as 'n saak uitgemaak word dat die NG Kerk morele leiding in die samelewing kan en behoort te gee en die predikante en lidmate is onwillig om dié leiding te gee. Dat daar in 'n mate so 'n onwilligheid in die NG Kerk is, kan kwalik ontken word. Die negatiewe gevoelens oor die huidige samelewing wat daar by 'n beduidende aantal lidmate (en ook predikante?) is, lei daartoe dat hulle hul aan dit wat in die samelewing gebeur, onttrek en hulle terugtrek in die private sfeer van hul eie familie en vriendekring. Mense wat so 'n "innerlike emigrasie" deurgegaan het, het geen motivering om morele leiding in die samelewing te gee nie⁷.

---

⁶ H E Tödt se onderskeiding van ses logiese stappe in die proses van morele oordeelsvorming bied 'n handige hulpmiddel wat by die bespreking van aktuele morele kwessies benut kan word. 'n Bespreking van dié ses stappe in Afrikaans aan die hand van die voorbeeld van morele besluitneming oor die probleem van armoede word deur D E de Villiers en D J Smit (1996:31-47).

⁷ Die term "innerlike emigrasie" is van J Moltmann. Na sy mening word innerlike emigrasie gemotiveer deur passiewe opposisie teen onpopulêre of afkeurenswaardige ontwikkelinge in die samelewing daarbuite. Met die hulp van 'n private kring, 'n eiland van innerlike emigrasie en ironiese opmerkings oor die situasie

'n Strategie om lidmate tot morele leiding te aktiveer, sal nie slegs aan die positiewe toerusting van lidmate tot morele leiding aandag moet gee nie. Ons sal ook aan maniere moet dink om die afweermeganismes van lidmate teen morele leiding af te breek. In dié verband moet 'n mens nie die fout maak om te aanvaar dat die negatiewe gevoelens van lidmate staties en onveranderlik is nie. Lidmate met sterk negatiewe gevoelens oor die samelewing gaan deur ongeveer dieselfde proses van verwerking as mense wat verneem het dat hulle terminaal siek is. Terminaal siek mense beweeg meestal deur 'n proses van ontkenning, woede, onderhandeling en rasionalisering, depressie en aanvaarding (vgl Meiring 1999: 112-115). Na die aanvanklike euforie oor 'n vreedsame oordrag van politieke mag in 1994 het die ingrypende implikasies van die verlies aan politieke mag eers tot baie lidmate deurgedring. Hul reaksie was in baie gevalle een van aggressie en skerp veroordeling van wat in die samelewing gebeur. Nou, byna ses jaar na die oordrag van politieke mag, is daar tekens van 'n afname in aggressie by heelwat lidmate en selfs van aanvaarding van 'n situasie waarin Afrikaners nie meer die lakens uitdeel nie.

'n Strategie om lidmate tot morele leiding te aktiveer, kan slegs suksesvol wees as noukeurig gepeil word in watter fase van die verwerkingsproses hulle is. Mense wat nog in 'n mindere of meerdere mate in die woedefase is, kan waarskynlik die beste gehelp word om nie in dié fase vas te steek nie en vinniger daar uit te kom, as aan hulle geleentheid in die gemeentes gebied om hul negatiewe gevoelens te lug. Om ten alle koste enige gesprek oor lidmate se negatiewe gevoelens te vermy, ontnem hulle die geleentheid om emosioneel te ontlaai en in die gemeenskap van gelowiges hul eie gevoelens en standpunte krities in oënskou te neem.

Van besondere belang is ook om die Bybelse boodskap van hoop en die implikasies daarvan in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing op 'n effektiewe wyse aan lidmate te kommunikeer (vgl Mudge 1998: 126). Dit is juis die gebrek aan hoop vir die land en hul eie toekoms wat mense lamlê en dit vir hulle bykans onmoontlik maak om op 'n konstruktiewe wyse betrokke te raak in die samelewing en hul morele verantwoordelikheid na te kom.

Diegene wat reeds in die aanvaardingsfase is of nooit sterk negatiewe gevoelens oor die nuwe Suid-Afrika gehad het nie, kan tot morele leiding gemotiveer en bemagtig word deur die toerustingsprogramme waarna reeds kortliks verwys is. Die beste manier om mense toe te rus, is om hulle betrokke te kry by diensprojekte in die

---

verkry sulke mense 'n staanplek buite die openbare "ellende" en skop hulle vir hulself afstand teenoor die alledaagse lewe (1974:34-41).

samelewing. Niks motiveer 'n mens so positief en slyp jou vaardighede om morele leiding te gee so deeglik as betrokkenheid by praktiese diensprojekte nie. Om diensprojekte te identifiseer of te organiseer waarby lidmate kan inskakel om versoening te bevorder, armoede te bestry of by te dra tot die morele genesing van ons samelewing, behoort ewe-eens 'n prioriteit van die NG Kerk te wees (De Villiers 1999:34-35).

6 SLOTOPMERKING

In hierdie artikel is die drie vrae “Kan, behoort, wil die NG Kerk morele leiding in die huidige Suid-Afrikaanse samelewing gee?” behandel. Die gevolgtrekking is dat daar nog heelwat speelruimte vir morele leiding is, en dat die NG Kerk hierdie morele leiding ook behoort te gee deur 'n moreel paradigmatiese gemeenskap te wees, maar ook deur lidmate toe te rus om morele leiding op ander lewens-terreine te gee. Die NG Kerk en sy lidmate hoef nie in 'n magposisie te wees om morele leiding in ons samelewing te kan en behoort te gee nie. Van deurslaggewende belang is egter die styl van die morele leiding. Die morele leiding kan alleen geregverdig word as dit diensbaar is aan die lidmate en die samelewing.

Of die NG Kerk en sy lidmate ook gewillig sal wees om dié morele leiding te gee? Die tekens is daar dat daar 'n groter openheid vir meer konstruktiewe betrokkenheid in die samelewing is. Of die NG Kerk en sy lidmate hierdie morele leiding ook daadwerklik sal gee, hang in 'n belangrike mate van die predikante in die NG Kerk af: van hul gewilligheid, van hul voorbeeld, van hul inisiatief, van hul kreatiwiteit en van hul moed.

Literatuurverwysings

- Birch, B C & Rasmussen, L L 1989. *Bible and ethics in the Christian life*. Minneapolis: Augsburg.
- Cotham, P C (ed) 1979. *Christian ethics: Perspectives and problems*. Grand Rapids: Baker Book House.
- De Kruiff, G G 1994. *Waakzaam en nuchter: Over Christeljk ethiek in een democratie*. Baarn: Ten Have.
- De Villiers, D E 1995. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk en die nuwe situasie in die samelewing. *NGTT* 36/4, 558-569.
- De Villiers, D E 1999. Die N G Kerk en die oorgang na 'n nuwe Suid-Afrika. *Skrif en Kerk* 20/1, 15-38.

- De Villiers, D E & Smit, D J 1995. 'Met watter gesag sê u hierdie dinge?' Opmerkings oor kerklike dokumente oor die openbare lewe. *Skrif en Kerk* 16/1, 39-56.
- De Villiers, D E & Smit, D J 1996. Waarom verskil ons so oor wat die wil van God is? Opmerkings oor Christelike morele oordeelsvorming. *Skrif en Kerk* 17/1, 31-47.
- Grondwetlike Vergadering 1996. *Die grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, 1996*.
- Hauerwas, S 1977. *Faithfulness and tragedy*. Notre Dame: Notre Dame UP.
- Hauerwas, S 1991. *After Christendom*. Nashville: Abingdon.
- Meiring, P 1999. *Chronicle of the Truth Commission*. Vanderbijlpark: Carpe Diem Books.
- Moltmann, J 1974. *Man: Christian anthropology in the conflicts of the present*. Philadelphia: Fortress Press.
- Mudge, L S 1998. *The church as moral community: Ecclesiology and ethics in ecumenical debate*. New York: Continuum.
- Richardson, N 1994. Ethics of character and community, in Villa-Vicencio, C & De Gruchy, J (eds). *Doing ethics in context: South African perspectives*. Cape Town: David Philip, 89-101.
- Smit, D J 1997. Liturgy and life? On the importance of worship for Christian ethics. *Scriptura* 62/3, 259-280.
- Stott, J 1990. *Issues facing Christians today: New perspectives on social and moral dilemmas*. London: Collins.
- Stout, J 1988. *Ethics after Babel: The languages of morals and their discontents*. Boston: Beacon Press.
- Tödt, H E 1988. Versuch einer ethischen Theorie sittlicher Urteilsfindung, in idem. *Perspektiven theologischer Ethik*. München: Chr. Kaiser.
- Van der Ven, J A 1993. *Ecclesiology in context*. Kampen: J H Kok.
- Van der Ven, J A 1998. *Formation of the moral self* Grand Rapids: Eerdmans.
- Vosloo, R 1997. Back to virtue. Some remarks on the reappraisal of virtue in ethics. *Scriptura* 62/3, 191-210.